

MARKKU MATTILA | **MONEN KERROKSEN**
VÄKEÄ – IHMISTEN ERIARVOISTAMISESTA
BIOLOGISIN PERUSTEIN SUOMESSA

Viimeisten vuosikymmenien mittaan
äärioikeistolainen ajattelu on
länsimaissa ollut nousussa. Siitä on
käytetty monia nimityksiä, koska se
on monimuotoinen ilmiö.

Feodor Imanowitsch

Tayadaneega

Mahommed Jumla

Omal

Jac. Jo. Eliza Capitein

VIISI ROTUA 1775 JOHANN
FRIEDRICH BLUMENBACHIN
(1752-1840) MUKAAN
[HTTP://MENNESKETSOPRINDELSE.DK](http://mennesketsoprindel.se.dk)

Puhetta on ollut alt(ernative) right -liikkeestä, populismista, (etno)nationalismista jopa fasismista ja kansallissosialismista. Eräänä juonteena tässä ajattelussa ovat olleet ajatukset ihmisten biologiisiin tai kulttuurisiin ominaisuuksiin perustuvasta eriarvoisuudesta ja niistä johdettavista politiikkasuosituksista. Tarkastelen seuraavassa lyhyesti ihmisten eriarvoistamisen historiaa ja aiheeseen liittyvää keskustelua sadan vuoden takaisessa Suomessa

Ihmisten eriarvoisuus

Perinteisesti kristikunnan piirissä on vallinnut näkemys Jumalan luomien ihmisten samanarvoisuudesta. Kun nykyaikainen, kokeellinen luonnontiede alkoi kehittyä, luotiin pohja myös ihmisten eriarvoisuuden uudelleen perustelulle, "tieteelliselle" rasismille. Kehittyvään tieteeseen kuului kiinteästi kuvaaminen ja systematisointi. Esimerkiksi 1700-luvulla **Carl von Linné** systematisoi erityisesti kasvikuntaa, **Antoine Lavoisier** kemiallisia aineita ja **Denis Diderotin** johdolla systematisoitiin inhimillistä tietoa (*Ensyklopedia*). Yleistä pyrkimystä tieteelliseen systematisointiin kuvaa Linnéen liitetty lentävä lause: "Luoja loi mutta Linné järjesti".

Systematisointi ulotettiin myös ihmiskuntaan. Systematisointia ja sen pohjana ollutta tutkimusta alettiin kutsua (fyysiseksi) antropologiaksi ja systematisoinnin perusyksiköksi tuli rotu. Aluksi luokittelu tehtiin silmin havaittavien seikkojen perusteel-

la (Linné ja ihonväri, **Johann Friedrich Blumenbach** ja kallonmuoto). Seuraavalla vuosisadalla siirryttiin mitattaviin seikkoihin, kuten esimerkiksi kallon tilavuus, aivojen koko ja muoto (**Paul Broca**) ja mittauksista laskettaviin indekseihin, kuten kallon indeksiin (kallon leveyden suhde pituuteen, **Anders Retzius**). Mitä tarkempia mittauksia ja useampia laskelmia voitiin tehdä, sitä useampia rotuja löytyi. Kun 1700-luvulla ihmiskunta yleensä jaettiin neljään rotuun, määriteltiin 1920-luvulla pelkästään Euroopan väestöstä viisi rotua: pohjoinen, mediterranean, alpiininen, itäbalttilainen ja dinaarinen rotu. Jako on saksalaisen **Hans F. K. Güntherin** eli "Rotu-Güntherin" (Rassengünther) tai "rotupapin" (Rassenpapst) laatima.

Mainitsen Güntherin ja hänen rotujakonsa kahdesta syystä. Ensinnä siksi, että hän oli Natsi-Saksan johtava auktoriteetti rotuasioissa. Toiseksi siksi, että itse olen vielä 1970-luvun alun kansakouluopetuksessa – saattoi olla myös keskikoulun alaluokilla – saanut oppia nämä ihmisrodut. Maantieteen opetukseen kuuluivat myös "rotusekoitukset" asiaan liittyvine nimityksineen (mulatti, mestitsi, zambo). Vielä 1970-luvulla koulussa siis opetettiin yleisesti asioita, joita nykyään ei voitaisi ajatellakaan kouluopetukseen sisältyneen.

Luokittelu sinänsä ei ole paha asia. Se mikä menneisyyden fyysisessä antropologiassa ja rotuopeissa ei ole hyväksyttävää on essentialismi, hierarkisointi ja arvottaminen. Kun ihmiskuntaa alettiin jakaa eri ryhmiin ("rotuihin"), näihin ryh-

miin alettiin myös liittää essentiaalisia eli välttämättä jokaiseen ryhmän jäsenen liittyviä ominaisuuksia. Näitä ominaisuuksia – kuten älykkyys tai luovuus – myös arvotettiin ja ”ihmisrotuja” alettiin panna arvojärjestykseen niiden pohjalta. Yleensä ylinnä oli ”valkoinen rotu” ja pahnanhimmiksi ”musta rotu”: muiden ”rotujen” keskinäinen järjestys mustan ja valkean välissä saattoi vaihdella milloin mitenkin. Kun ”rotujen” määrä lisääntyi, niin suurempien ryhmien sisällä olevat ”rotut” asettuivat myös ”paremmuusjärjestykseen”. Güntherin jaossa esimerkiksi ”valkoiseen rotuun” kuuluvat eurooppalaiset jakaantuivat siten, että ”pohjoinen rotu” oli hierarkian huipulla. Juuri rotuluokitusten asettaminen hierarkiseen arvojärjestykseen ja essentialismi – ei luokittelu sinänsä – on rasismien ytimessä.

Viimeinen merkittävä tieteellinen lisäys rasistiseen rotuteoretisointiin tapahtui genetiikan nousun seurauksena. Kun **Gregor Mendelin** hernekoetulosten merkitys ymmärrettiin vuonna 1900, alkoi genetiikkaan sidottua perinnöllisyyttä koskevaa tietoa tulla tutkimuslaitoksista ja laboratorioista. Ajateltiin löydetyn se mekanismi ja ne luonnolait, joiden mukaan yksilöiden ja ryhmien – myös ”rotujen” – perinnölliset ominaisuudet siirtyivät eteenpäin. Tuolloin perinnöllisiksi käsitettiin niin fyysiset, psyykkiset, sosiaaliset kuin moraalisetkin ominaisuudet kuten fyysisen vammaisuus, älyllinen kehitysvammaisuus, rikollisuus, alkoholismi tai prostituutio ja vaikkapa taipumus vilpillisyyteen, miksei myös vääränlaisten poliittisten oppien omaksuminen.

Perinnöllisyyden mekanismien löytäminen myös vahvisti pyrkimystä ihmisrodun parantamiseen eugeniikan eli rotuhygienian keinoin. Eugeniikan mukaan toisaalta hyviksi ja perinnöllisiksi katsottuja ominaisuuksia kantavia yksilöitä piti

rohkaista hankkimaan mahdollisimman paljon lapsia. Toisaalta huonoiksi ja perinnöllisiksi katsottuja ominaisuuksia kantavia piti kaikin keinoin estää hankkimasta lapsia. Kyseeseen tulivat myös kovat keinot, kuten avioliittokiellot, laitoseristys tai lääketieteellinen sterilointileikkaus. Yhteiskunnan edun nimissä ihmisiä ja ihmisryhmiä voitiin asettaa keskenään eriarvoiseen asemaan sen mukaan, miten heidän perinnöllisiksi katsottuja ominaisuuksiaan arvotettiin.

Sisällissota politisoi biologian ja biologisoi politiikan

Suomen vuoden 1918 sisällissota oli sen kokeneille käsittämätön ja traumaattinen asia. Voittajien leirissä sen syyt etsittiin myös biologiasta. Esimerkiksi suomalaisen genetiikan perustaja **Harry Federley** ja lääkäri **Robert Ehrström** (kummatkin sittemmin professoreita) selittivät tapahtunutta biologian valossa ja esittivät biologiaan nojaavia poliittisia vaatimuksia.

Vappuna 1918 – siis vain noin kaksi viikkoa Helsingin ”vapautuksen” jälkeen – julkaistiin Ehrströmin artikkeli, jossa vaadittiin yleisen äänioikeuden poistoa. Kirjoittajan mukaan ihmisen henkisetkin kyvyt pohjimmiltaan määräytyvät ennen kaikkea hänen konstituutiostaan (genotyyppi) käsin. Biologisesta näkökulmasta tarkasteltuna ihmiset eivät psyykkisiltä kyvyiltään ole samanlaisia ja yhdenvertaisia, vaan erilaisia ja eriarvoisia. Ajatus yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta on tämän tarkastelukulman valossa väärä, koska siltä puuttuu biologian oikeutus, eikä se siksi voi olla yhteiskunnalle siunaukseksi. Sen sijaan on todennäköistä, että vähemmän kyvykkäät äänestäjät eivät tajua tehtävän tärkeyttä ja siihen sisältyvää vastuuta, vaan äänestävät eduskuntaan keitä sattuu, useim-

miten vertaisiaan. Yleinen äänioikeus on poistettava ja korvattava jollakin muulla systeemillä, kenties veronmaksukykyyn tai ryhmäedustukseen perustuvalla tai näiden yhdistelmällä.

Näkemyistä kärjisti Harry Federley. Hänenkin mukaansa viimekädessä ihmisen genotyyppi määrää yksilön kyvyt ja taipumukset. Federley tähden si, että ihmisten genotyyppien erot saattoivat olla huikeat. Käytännössä esimerkiksi (länsimaisen) modernin kulttuurin johtavien persoonallisuuksien ja Australian villien psyykinen ero oli paljon suurempi kuin näiden villien ja ihmisapinoiden välillä. Euroopan kulttuurikansojen jäsentenkin joukossa oli Federleyn mukaan suuri määrä yksilöitä, jotka eivät kohonneet villin yläpuolelle, siis olivat psyykkiseltä olemukseltaan lähempänä ihmisapinaa kuin kulttuurikansan jäsentä. Että esimerkiksi sosialismin kannattajat kuuluivat tähän 'eläimellisen psyyken' kategoriaan, kävi kirjoituksen rivien välissä hyvin selväksi.

Huonon perimän kantajiin lukeutui Federleyn mukaan koko proletariaatti. Erityisesti tehdastyöläisten hän katsoi olevan avutonta ja kyvyttöntä massaa, joka lisääntyi ilman vastuuta lapsistaan ja eli vain tehtailijoiden huollon ja huolenpidon varassa. Federley kirjoitti, että teollisen vallankumouksen koittaessa tehtaisiin oli siirrytty genotyyppin mukaisessa järjestyksessä, huonoin aines ensin. Näin siksi, että tehdastyössä ei hänen mukaansa vaadittu yksilöllisyyttä, huolellisuutta tai vastuuntuntoa, vaan oltiin vain suuren koneen hammasratas. Lisäksi tehtaan johto huolehti asunnosta, ruuasta ja jopa lasten koulutuksesta uudeksi hammasrattaaksi tehtaan koneistoon. Tämä yksilöllisyyden puute (laumasieluisuus) ja täydellinen passiivisuus oman elämän suhteen osoitti proletariaatin geneettistä kyvyttömyyttä.

Kun saman yhteiskunnan jäsenten genotyyppit

vaihtelivat johtavista persoonallisuuksista aina lähes ihmisapinaan, oli selvää, ettei näille genotyyppiltään hyvin erilaisille ihmisyksilöille voitu antaa yhtäläisiä poliittisia tai muitakaan yhteiskunnallisia oikeuksia. Yleisen äänioikeuden ja demokratian Federley näki luonnonvastaisena, suorastaan vaarana yhteiskunnalle. Hän vaati myös, että kaikkien kansalaisten yhdenvertaisuutta lain edessä korostava periaate oli saatettava sopuuntoon ihmisten genotyyppisen eroavaisuuden ja siitä johdettujen rotyhygieenisten vaatimusten kanssa. Tämä tarkoitti yhdenvertaisuuden periaatteesta luopumista.

Federley kannatti biologisen kelpoisuuden mukaan porrastettuja poliittisia oikeuksia. Ne olisivat olleet kytketyt ihmisen geneettiseen laatuun, jota puolestaan yksilön yhteiskunnallinen ja taloudellinen asema heijasti. Hänen mukaansa nimittään yhteiskunnassa oli käynnissä jatkuva yhteiskunnallinen "vaaitus", joka asetti yksilöt vääjäämättä omalle paikalleen genotyyppin mukaiseen sosiaaliseen hierarkiaan, olipa yksilö sitten syntynyt yhteiskunnan huipulle tai pohjalle: syntymäasemaansa huonomman genotyyppin omaava ei esimerkiksi pysty pitämään perimäänsä omaisuutta ja sosiaalista asemaa ja asemaansa paremman genotyyppin omaava työläinen nousee vääjäämättä.

Terveessä ja vakaassa yhteiskunnassa "vaaitus" toimi varmasti, lahjomattomasti ja moitteettomasti. Kantaansa Federley perusteli useilla tavoilla. Saksalaisten tutkimusten mukaan aivojen paino, eli älykkyys, korreloi suoraan yhteiskunnallisen aseman, varallisuuden ja koulumenestyksen kanssa. Myös sukujen tarkkailu osoitti, että joissain suvuissa kaikki kuuluivat genotyyppiltään eliittiin: näissä suvuissa ei ollut yhtään rikollista tai henkisesti vajaamittaista jäsentä. Toisissa suvuissa sen sijaan lähes kaikki olivat maankiertäjiä, prostituoi-

tuja, rikollisia tai henkisesti vajaamittaisia, eikä kukaan noussut edes keskitason ihmiseksi.

Yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus oli paitsi luonnon- ja oikeudenmukaista, myös välttämätöntä. Ilman sosiaalista kerrostuneisuutta, jossa jokainen ryhmä ja kerros muodosti yhteiskunnan hengissäpysymiselle ja tarkoituksenmukaiselle toiminnalle välttämättömän elimen, yhteiskunta lakkaisi toimimasta ja seurauksena olisi yhteiskunnan kuolema. Varoittava esimerkki tästä kehityksestä oli bolshevikkivallankumouksen jälkeinen Neuvosto-Venäjä.

Rotuajattelun vaikutus kevään 1918 tappotoimiin

Vuoden 1917 kehitystä ja sisällissotaa tulkittiin maan ruotsinkielisen yläluokan ja sivistyneistön piirissä myös rotuopillisilla käsitteillä ja näkemyksillä. Sisällissotaa voitiin pitää alemman rodun tai sekarodun nousuna ylempiään vastaan. Nousun pontimena oli esimerkiksi alemman rodun rotuominaisuuksiin kuuluva kollektiivisuus ja alttius massasuggestiolle, jonka takia alempi rotu oli ollut otollista kasvualustaa punaiselle kiihotukselle. Vuosien 1917–1918 tapahtumat nähtiin demokration juovuttaman 'roskaväen' kapinaksi laillista ja jopa biologiaan perustuvaa yhteiskuntajärjestystä vastaan. Punakapinallisten suuri joukko oli ollut juuri – Ehrströmin termein – "konstitutionaalisesti ala-arvoisia" eli työläisiä ja köyhiä. Proletariaatti voitiin jopa nähdä ikään kuin eri rotuna, jota ei saa päästää sekoittumaan paremman geneettisen koostumuksen omaaviin ylempiin yhteiskuntaluokkiin. Rotusekoituksen tuloksena ylemmän ryhmän kelpoisuus laskee, eikä alemman ryhmän kelpoisuus nouse ylemmän entiselle tasolle. Näkemys on peräisin kreivi **Joseph Arthur de Gobineau** vaikutusvaltaisesta kirjasta *Essai sur l'inégalité*

des races humaines (Ihmisrotujen eriarvoisuudesta) (1853–1855).

Myös suomenkielisen sivistyneistön keskuudessa esiintyi vastaavaa ajattelua. Esimerkiksi kirjailija, aktivisti ja kalterijääkäri **Kyösti Wilkunan** sisällissotakokemuksiin perustuneessa kirjassa *Kun kansa nousee* (1918) kuvattiin punaisia mm. näin: "Jo ensi silmäyksellä huomaa, että he kuuluvat paikkakunnan pohjasakkaan", "atavistinen hirviö", "Kuinka epäkansallisilta, kuin suorastaan eri rotuun kuuluvilta, niistä useimmat vaikuttavat" ja "ovatko nämä todellakin suomalaisia vai enkö minä yhtäkkiä ole joutunut vieraan kansan, vieraan rodun keskelle". Samankaltaisella linjalla liikkui aktivisti **Martti Pihkala** kirjassaan *Minkälainen Suomi meidän on luotava?* (1918), jonka käsikirjoitus oli valmistunut sisällissodan vielä riehussa huhtikuun puolivälissä.

Eryteisesti luvussa "Puhdistusta ja jalostusta" Pihkala useassa kohtaa vaatii turmeltuneeksi leimaamansa ihmisaineksen käsittelyä "säälimättömästi". Näin jälkepäin tiedämme, että hän oli keväällä 1918 valkoisten Seinäjoen esikunnassa laatimassa vallatuksi tulevien alueiden puhdistussuunnitelmia, mikä puhdistaminen käytännössä tuli tarkoittamaan laajamittaisia teloituksia. Tässä valossa seuraavan kaltaiset katkelmat hänen kirjastaan kuulostavat hyvin pahaenteisiltä: "meidän on turmeluksen juuriin ankarasti ja säälimättömästi käytävä käsiksi, niin parempi on, että saastan ja turmeluksen levittäjä "upotetaan myllynkivi kaulassa meren syvyyteen", kuin että hän saa tarttuvaa saastaa levittää". Tai "Nämä eläintä alemmaksi vajonneet ihmislajit on kerta kaikkiaan kaikkein ensiksi poistettava niiden ihmisten kirjoista, joilla on oikeus jatkaa sukua, ja tämä poistaminen on ehdottomasti suoritettava aivan säälimättömästi". Lisäksi hänen nuorempi veljensä Lauri "Tahko"

Pihkala – johon Martilla oli läheiset välit – oli sisällissodassa **Hans Kalmin** joukoissa Kalmin ”neuvottelevana adjutantina”. Kalmin joukkojen toiminnalla on pahamaineinen ja verinen jälkimaine, esimerkiksi Hennalan vankileirin massateloitusten toimeenpanijoina.

Marjo Liukkonen onkin väitöskirjassaan esittänyt, että erityisesti Hennalassa teloitettujen yli 200 nuoren punakaartilaisnaisen – joista nuorimmat olivat 14-vuotiaita – tappamisen takana olisi ollut pyrkimys rodun puhdistamiseen. Eugeniisella ja jopa rotuopillisella ajattelulla oli mielestäni kiistämättä oma osansa punakaartilaisnaisten tappamisessa: niin vahvasti ne kuului ajan aatevirtauksiin, jotka Suomessakin tunnettiin. Esimerkiksi kirjailija **Ilmari Kiannon** näkemys punaisen puolen naisista ”susinarttuina”, jotka pitäisi ampua, oli keväällä 1918 yleisesti tiedossa. Epäselvää kuitenkin on, oliko eugeniikka ja rotuajattelu ratkaisevassa osassa punakaartiin kuuluneita naisia – ja myös miehiä – teloitettaessa, vai oliko se vain yksi pe-

ruste muiden joukossa. Itse kallistun ajattelemaan jälkimmäisen vaihtoehdon mukaisesti.

* * *

”Tieteellisen” rasismien ja ihmisten eriarvoistamisen tulokset ovat kylmääviä ja verisiä. Edellä käsittelemistä suomalaista erityistapausta. Muita tunnetumpia esimerkkejä ovat siirtomaiden (esimerkiksi Afrikka, Amerikka, Australia) alkupe räisväestöjen hävittäminen tai Hitlerin Saksan harjoittamat tappo-ohjelmat kuin myös toisen maailmansodan rotusodalliset piirteet niin itärintamalla kuin Tyynellä merellä. Niiden tarjoama keskeinen sanoma on, että kun ihmisten yleinen yhdenvertaisuusperiaate murretaan, niin sen jälkeen kyse on vain määrittelystä. Ryhmä voidaan määritellä millä tahansa perusteella – vaikkapa etnisyyden, tiettyjen sosiaalitekijöiden nostaminen tai silmien väri – ja yhdenvertaisuuden puuttuessa määriteltyä ryhmää voidaan käsitellä miten vain. Tämän me kokemuksesta tiedämme.

KIRJALLISUUS

- DOWER, JOHN W., WAR WITHOUT MERCY: RACE AND POWER IN THE PACIFIC WAR. 7TH PRINTING. PANTHEON BOOKS, 1993.
- GOULD, STEPHEN JAY, THE MISMEASURE OF MAN. REVISED AND EXPANDED WITH A NEW INTRODUCTION. W. W. NORTON & COMPANY, 1997.
- HOCHSCHILD, ADAM, KUNINGAS LEOPOLDIN HAAMU: KERTOMUS AHNEUDESTA, TERRORISTA JA SANKARUUDESTA SIIRTOMAA-AJAN AFRIKASSA. TAMMI, 2004.
- ISAKSSON, PEKKA & JOUKO JOKISALO, KALLONMITTAAJIA JA SKINEJÄ: RASISMIN AATEHISTORIAA. LIKE & SUOMEN RAUHANPUOLUSTAJAT, 1998. [UUDISTETTU 4. PAINOS. ROSEBUD & SUOMEN RAUHANPUOLUSTAJAT, 2018]
- JOKISALO, JOUKO, KENRAALIHARJOITUS KANSANMURHAAN. TEOKSESSA MARJA HÄRMÄNMAA & MARKKU MATTILA (TOIM.), UUSI ULJAS IHMINEN ELI MODERNIN PIMEÄ PUOLI. ATENA, 1998, 142-177.
- KRAUSNICK, HELMUT & HANS-HEINRICH WILHELM, DIE TRUPPE DES WELTANSCHAUUNGSKRIEGES: DUE EINSATZGRUPPE DER SICHERHEITSPOLIZEI UND DES SD 1938-1942. DEUTSCHE VERLAGS-ANSTALT, 1981.
- LINDQVIST, SVEN, TAPPAKAA NE SAATANAT. PEQUOD, 1996.
- LIUKKONEN, MARJO, HENNALAN NAISMURHAT 1918. VASTAPAINO, 2018.
- MATTILA, MARKKU, KANSAMME PARHAAKSI: ROTUHYGIENIA SUOMESSA VUODEN 1935 STERILOINTILAKIIN ASTI. SHS, 1999.
- MATTILA, MARKKU, NÄKÖKULMIA HENNALAN NAISSURMIIN. TIETEESSÄ TAPAHTUU, 2018 (NRO 5), 26-32.

MARKKU MATTILA

FT, DOSENTTI

ERIKOISTUTKIJA,

SIIRTOLAISUUSINSTITUUTTI